

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม แม้ว่าปัจจุบันภาคการเกษตรจะลดบทบาทจากการเป็นสาขาหนึ่งทางการผลิต และการจ้างงานลง ในขณะที่ภาคการผลิตอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรมบริการได้ขยายบทบาทและเพิ่มความสำคัญมากขึ้นก็ตาม แต่ภาคการเกษตรก็ยังคงเป็นแหล่งผลิตสินค้า อาหาร ตลอดจนเป็นแหล่งป้อนวัตถุดิบแก่อุตสาหกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ประชากรของประเทศโดยส่วนใหญ่ยังคงมีความผูกพันและดำเนินชีวิตด้วยการทำการเกษตร ดังนั้นการกำหนดทิศทางของการพัฒนาทางการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 7 (2534-2539) จึงยังคงมุ่งที่จะให้ภาคเกษตรมีความเจริญอย่างต่อเนื่อง ให้ประชากรเกษตรมีรายได้ ฐานะ และสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ และที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์มาใช้อย่างเหมาะสมเต็มที่มีประสิทธิภาพ เร่งรัดการกระจายการผลิตและการกระจายตลาด เพื่อลดการเสี่ยงในด้านรายได้ของเกษตรกร และรายได้จากการส่งออกของประเทศให้มีการครอบคลุมการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งปริมาณและคุณภาพ ปรับปรุงกรรมวิธีการผลิตทางการเกษตร โดยเน้นการลดต้นทุนการผลิตและใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในประเทศให้มาก (ยุคติสาริกะภูติ, 2535)

ในปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงยากจนและด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่ถึงขั้นฐาน อพยพไปหางานทำในเมืองอันก่อให้เกิดปัญหาสังคมรวมถึงเกษตรกรขาดความรู้ทางด้านเกษตรกรรมแผนใหม่ในการพัฒนาที่ทำกินของตน การใช้เครื่องจักรกลเกษตร และวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มีรายได้เพียงพอกับสภาวะการครองชีพที่สูงขึ้น โดยเฉพาะการใช้วัสดุเกษตรอย่างขาดประสิทธิภาพและไม่ถูกต้องก่อให้เกิดความเสียหายทำให้เกิดอันตรายแก่เกษตรกรเองและสภาพแวดล้อมเช่น การใช้น้ำยาเคมี ยาฆ่าแมลงยากำจัดวัชพืชเป็นต้น รัฐบาลจึงได้พยายามทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือหรือพัฒนาเกษตรกร พัฒนาความรู้และเทคนิคใหม่ ๆ ที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพทางการเกษตร

ดังนั้นการให้การศึกษาความรู้และเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตรแก่เกษตรกรจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อจะช่วยให้เกษตรกรลดความอยากรู้ คลายความสงสัย จนถึงช่วยแก้ปัญหา และช่วยการวางแผนและการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง สารนิเทศจะช่วยพัฒนาบุคคลทั้งทางด้านการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตซึ่งมีผลต่อการพัฒนาประเทศ สารนิเทศที่ถูกต้อง ทันสมัย เชื่อถือได้ เหมาะสมกับความสามารถของผู้เข้ารับการนำไปใช้งานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ปฏิบัติงานปัจจุบัน (ประภาวดี สิบสนธิ, 2532) โดยเฉพาะในปัจจุบันการเพิ่มประสิทธิภาพทางการเกษตรโดยการขยายพื้นที่นั้นไม่สามารถทำได้มากนัก การเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตรเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ เช่น พันธุ์พืช วิธีการผลิตใหม่ ๆ แก่เกษตรกรโดยตรง โดยผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสื่อมวลชนและสื่อบุคคล จึงมีความจำเป็นเพื่อช่วยกระตุ้นหรือส่งเสริมให้เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การปรับวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

กรมส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่บริการและเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตรเกี่ยวกับเกษตรแผนใหม่ที่ปรับปรุงผลผลิต เพื่อให้เกษตรกรมีฐานะและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการบริหารงานกรมส่งเสริมการเกษตรแบ่งเป็นหน่วยงานส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งมีทั้งระดับภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล ดำเนินการจัดทำสารนิเทศทางการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จุลสาร โบสเตอร์ แผ่นพับ วิดีทัศน์ เป็นต้น แล้วจัดส่งจากส่วนกลางไปให้ส่วนภูมิภาคโดยผ่านเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ศูนย์เกษตรประจำตำบล ศาลาเกษตรประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าวและสื่อมวลชนอื่น ๆ เป็นต้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2534) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตรพยายามให้ความรู้ และแลกเปลี่ยนสารนิเทศกับชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านเกิดสำนึกในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ความรู้ ทักษะคติ หรือพฤติกรรมของตนเองและชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่จะสร้างสรรกิจกรรมทางสังคมหรือกิจกรรมการพัฒาที่จะเป็นประโยชน์โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การยกระดับตัวเอง ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น

ใน พ.ศ. 2525 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินนโยบายจัดตั้งหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองเป็นการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายให้หมู่บ้านหลักเป็นแหล่งรับบริการความรู้ทางวิชาการ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่ให้การสนับสนุน เพื่อจะได้เป็นแกนนำในการส่งเสริม และเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง

ในการกระจายความรู้ทางการเกษตรไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง ในการแข่งขันเพื่อคัดเลือกมาเป็นหมู่บ้านหลักนั้น มีการแข่งขันจากระดับอำเภอ โดยให้สำนักงานเกษตรอำเภอทำการคัดเลือกหมู่บ้านที่มีกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรดีเด่นจำนวน 1 หมู่บ้าน เพื่อส่งเข้าประกวดในระดับจังหวัดต่อไป หมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านหลักจะได้รับเงินรางวัลเป็นเงินสด 5000 บาทพร้อมประกาศนียบัตร 1 ฉบับ เงินรางวัลนี้ให้นำไปใช้พัฒนาหมู่บ้านเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมตามมติของกรรมการหมู่บ้าน

หลักเกณฑ์การคัดเลือกหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร จะพิจารณาจากความสามารถในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาชุมชน สาธารณสุข การศึกษา โดยเฉพาะทางด้านการเกษตร เช่น มีผลผลิตเพิ่มขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การจัดการการเกษตรให้สอดคล้องกับพื้นที่ ความพร้อมของเกษตรกร และความต้องการของตลาด เป็นต้น พิจารณาจากกิจกรรมการประกวดสถาบันเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น และความร่วมมือของคณะกรรมการหมู่บ้าน ความสามารถของหมู่บ้านหลักในการเป็นแกนนำกระจายความรู้ต่าง ๆ ไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2526)

ตามพระราชกฤษฎีกาการแบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ได้แบ่งเขตการปกครองและการบริหารงานราชการของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็น 9 จังหวัด คือ นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด มีเนื้อที่ทั้งหมด 24,144,505 ไร่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535) และเป็นภาคที่มีระบบการคมนาคมทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางน้ำที่สามารถติดต่อและขนส่งสินค้าทั้งในด้านเกษตรและอุตสาหกรรมได้สะดวกรวดเร็วจึงเป็นเขตที่เกษตรกรมีรายได้ นอกจากรายได้จากพืชและสัตว์แล้ว รายได้อื่น ๆ นับว่ามีมูลค่าสูงเมื่อเปรียบเทียบกับเขตอื่น ๆ เพราะเป็นเขตที่มีการพัฒนาพื้นที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวค่อนข้างมากได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด นอกจากนี้ทั้ง 4 จังหวัด เป็นพื้นที่เขตเกษตรเศรษฐกิจเดียวกัน จึงมีระบบการปลูกพืชที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ การปลูกข้าว ผลยางพารา เนื่องจากมีลักษณะภูมิอากาศและภูมิประเทศเดียวกัน คือ พื้นที่ประกอบด้วยพื้นที่เนินเตี้ยล้วนกับพื้นที่ราบบางบริเวณมีภูเขาติดกับฝั่งทะเล บริเวณชายฝั่งทะเลเป็นที่ราบลุ่มมีน้ำทะเลเข้าถึง และปกคลุมด้วยป่าชายเลนป่าโกงกางเป็นส่วนใหญ่ (สถาบันวิจัยการทอผ้าไหม, 2535)

นอกจากนี้ทั้ง 4 จังหวัดยังเป็นที่ตั้งของหน่วยงานสำคัญต่าง ๆ ทางด้านการเกษตร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดระยอง ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์พืชสวน จังหวัดจันทบุรี ศูนย์วิจัยพืชไร่ ระยอง ศูนย์วิจัยพืชสวนจันทบุรี ศูนย์พัฒนาประมงทะเลฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น และในแต่ละจังหวัดยังมีแหล่งสารสนเทศทางการเกษตร ได้แก่ ห้องสมุดประจำหน่วยงานการเกษตรต่าง ๆ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์เกษตรประจำตำบล รวมถึงแหล่งสารสนเทศทางการเกษตรที่เป็นสื่อบุคคล และสื่อมวลชน

ใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้จัดประกวดกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรในหมู่บ้านหลักเพื่อสนองนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตรในการพัฒนาการเกษตร โดยการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เหมาะสมให้กับเกษตรกรในหมู่บ้าน ตลอดจนให้เป็นแหล่งรับความรู้และกระจายสารสนเทศให้แก่หมู่บ้านใกล้เคียง และให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการส่งเสริมการเกษตร ในปี พ.ศ. 2536 มีหมู่บ้านหลักเพื่อการส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอของ 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ทั้งหมด 26 หมู่บ้าน

เนื่องจากหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตรกรรม เป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่มีความพร้อมดังกล่าวจึงสมควรทำการศึกษาถึงการรับสารสนเทศของเกษตรกร ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาการรับสารสนเทศทางการเกษตรของเกษตรกรในหมู่บ้านหลักเพื่อการส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ ใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่ามีวิธีการรับสารสนเทศทางการเกษตรจากสื่อชนิดใด รวมถึงพิจารณาเนื้อหาของสารสนเทศที่ได้รับการนำไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนปัญหาที่เกษตรกรประสบในการรับสารสนเทศ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้แก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำมาใช้ในการวางแผนเผยแพร่สารสนเทศทางการเกษตรแก่เกษตรกรได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการรับสารสนเทศทางการเกษตร ในด้านเนื้อหา วิธีการรับสารสนเทศ ปัญหาอุปสรรคในการรับสารสนเทศ และการนำสารสนเทศไปใช้ประโยชน์ของเกษตรกรหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ ใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

สมมติฐาน

1. เนื้อหาสารนิเทศทางการเกษตรที่เกษตรกรได้รับระดับมาก คือ ด้านการผลิตทางการเกษตรและนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ
2. เกษตรกรส่วนใหญ่รับสารนิเทศทางการเกษตรจากการฟังมากกว่าวิธีอื่น ๆ
3. ปัญหาในการรับสารนิเทศทางการเกษตรของเกษตรกร ในหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร อยู่ในระดับมาก

ตัวแปรในการวิจัย

ตัวแปรต้น ได้แก่ เกษตรกร

ตัวแปรตาม ได้แก่ การรับสารนิเทศทางการเกษตรในด้าน

1. เนื้อหาสารนิเทศที่ได้รับ
2. วิธีการรับ
3. ปัญหาและอุปสรรค
4. การนำไปใช้ประโยชน์

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อศึกษาการรับสารนิเทศทางการเกษตรของเกษตรกรในหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร ระดับอำเภอ ประจำปี พ.ศ. 2536 ของ 4 จังหวัดภาคตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ครัวเรือนเกษตรกรจากหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตร ระดับอำเภอ ประจำปี พ.ศ. 2536 ในจังหวัดดังกล่าวโดยสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage random sampling) ดั้งขั้นตอนต่อไปนี้

1. สุ่มครัวเรือนเกษตรกร จากหมู่บ้านหลักในการส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ ประจำปี พ.ศ. 2536 ของ 4 จังหวัด ภาคตะวันออก ได้ 26 อำเภอ
2. แต่ละจังหวัดเลือกอำเภอเมืองและสุ่มอำเภออื่น ๆ อีก 1 อำเภอ โดยวิธีการจับฉลาก

3. หาขนาดของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกรจากอำเภอที่สุ่มในด้านข้อ 2 โดยใช้หลักความแปรผันร่วมกันระหว่างขนาดของกลุ่มตัวอย่างกับความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นเองของ Yamane ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 282 ครัวเรือน

4. ศึกษากลุ่มตัวอย่างโดยเลือกให้กระจายตามแผนที่ความหนาแน่น (Density Map) ของครัวเรือนเกษตรกรในแต่ละพื้นที่

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเรื่องการรับสารนิเทศทางการเกษตร จากหนังสือวารสารและเอกสารต่าง ๆ

2. สร้างเครื่องมือวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการรับสารนิเทศทางการเกษตร ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลโดยทั่วไปของเกษตรกร

ตอนที่ 2 วิธีการรับสารนิเทศทางการเกษตรจากสื่อต่าง ๆ

ตอนที่ 3 เนื้อหาสารนิเทศทางการเกษตรที่ได้รับ และการนำไปใช้ประโยชน์

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการรับสารนิเทศ

3. นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้ เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์โดยเลือกจากครัวเรือนเกษตรกรหมู่ 7 บ้านห้วยขวาง ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี จำนวน 20 ครัวเรือน แล้วนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวก และนัดหมายกลุ่มตัวอย่างในการออกสัมภาษณ์ให้แก่ผู้วิจัยในวันเวลาที่เหมาะสม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมด้วยตนเองของทั้งหมด

5. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติด้านสังคมศาสตร์ (SPSS)

6. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางในการปรับปรุงเกี่ยวกับการวางแผนเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตร ให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องทางการเกษตร และแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรทุกประเภท เช่น หอกระจายข่าวสารประจำตำบล ศูนย์เกษตรประจำตำบล ห้องสมุดประจำหน่วยงานทางการเกษตร ที่จะเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตรให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาของสารนิเทศ ตลอดจนวิธีการเผยแพร่สารนิเทศ
2. ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่สารนิเทศทางการเกษตร จะได้นำมาปรับวิธีการที่จะเผยแพร่ให้เหมาะสม เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุดอันจะช่วยยกระดับความเป็นอยู่และพัฒนาหมู่บ้านให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

คำอธิบายศัพท์

วิธีการรับสารนิเทศจำแนกเป็นวิธีต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. จากการฟัง ได้แก่ วิทยุ หอกระจายข่าวสารประจำตำบล การบรรยาย เป็นต้น
2. จากการดู ได้แก่ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ สไลด์ เป็นต้น
3. จากการอ่าน ได้แก่ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ จุลสาร โปสเตอร์ เป็นต้น
4. จากการสนทนา ปรึกษา จากเพื่อนหรือเพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำท้องถิ่น หรือพนักงานขาย

สารนิเทศทางการเกษตร หมายถึง ความรู้ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะพืช ซึ่งแบ่งเนื้อหาออกได้ 3 ด้าน คือ

1. ด้านการผลิตทางการเกษตร หมายถึง ความรู้ในการปลูกพืช การบำรุงดูแลรักษา การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การผลิตและการใช้ปุ๋ย การเก็บเกี่ยวผลผลิต การสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น
2. ด้านการจัดการไร่นา หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทุนและปัจจัยการผลิตทางการเกษตร การประกอบการอย่างมีประสิทธิภาพ การตลาดสินค้าเกษตร กฎหมายเกี่ยวกับการเกษตร เป็นต้น

3. ด้านคหกรรมศาสตร์ สารนิเทศเกี่ยวกับการแปรรูป และการเก็บรักษา
ผลผลิตทางการเกษตร การถนอมอาหาร โภชนศึกษา เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย